

Az 1571-ben megteremtett Erdélyi Fejedelemség egyetemes jelentősége

Nemzeti történeti értéktárunk kimagasló értékét jelentette a Mohács utáni évtizedeinkből vezető kiút során az Erdélyi Fejedelemség megteremtése 1571-ben. Ez a 450 esztendővel ezelőtti magyar államalapítás a különlegesen sikeres közjogi és művelődéstörténeti értéktáraink közé tartozik. Indokolt arra is utalni, hogy az Erdélyi Fejedelemség nagyobb területtel bírt, mint a Trianon utáni Magyarországunk. Rendkívül fontos hangsúlyozni, hogy az 1571-ben megteremtett magyar fejedelemségünk egyetemes jelentőséget képviselt a magyar államiság és a nemzeti öntudat megőrzésében; és ez különösen igaz az emlékezetműveltség azon világában, melyben a székely tudósok által képviselt történelemszemlélet és világkép mindig is kimagasló értéktárként volt jelen!

I. Az 1571-ben megteremtett Erdélyi Fejedelemség „a legmagasabb civilizáció” országa volt Európában: „Akié az iskola, azé a jövő”

Az Erdélyi Fejedelemség megszületése előtti évtizedek legmeghatározóbb magyar államférfiúja Fráter György (1482–1551) volt. E pálos szerzetes, csatatéri vitézséget felmutató katoná, esztergomi érsek és bíboros különleges államszervezői és diplomáciai képességekkel rendelkezett, és legfőbb célja a magyar nemzeti függetlenség megőrzése volt. Kiemelkedő és eredményes diplomáciai tevékenységet fejtett ki (Szapolyai) János és Izabella királyné 1539-es házasságkötése érdekében. 1542-ben a magyar rendek által főkapitánnyá választották, és Erdély helytartója is lett. Fráter György magyar ősei kapcsán az alábbi összegzés igen fontos: „Fráter család. (Ippi, érkeserűi és bél-mezei). A Frá-

ter régi magyar nemes család magát az Árpád-kori száznyolc nemzetségek egyikéből, a Dobra hadból (genus) származtatja.” (1) Fráter György hatalmas jelentőségű tevékenysége alapozta meg azt, hogy a halála után két évtizeddel megszületett az Erdélyi Fejedelemség. I. (Szapolyai) János „politikai végrendeletét” illetően kiemelkedően fontos a magyar király következő összegzése: „Erdélyt megőrizve, ha Magyarország elvész is, könnyen vissza lehet szerezni azt, de nem fordítva. Ha Erdély elvész és Magyarországot őrzik meg, az nem lenne elégséges visszavenni Erdélyt.” (2) I. (Szapolyai) János magyar király fia, II. János (Szapolyai János Zsigmond István, közismert nevén János Zsigmond) Magyarország választott, de meg nem koronázott királya volt („*rex electus non coronatus*”) 1540 és 1571 között. 1571-ben „Erdély és Magyarország hozzákapcsolt részeinek fejedelme” lett („*Princeps Transsilvaniae et Partium Regni Hungariae eidem annexarum*”). Erdély első fejedelme kapcsán és az előzmények jegyében számos fontos alapvetést szükséges tenni. Az 1568-as drinápolyi béke nyomán került sor az Erdélyi Fejedelemség létrejöttét megalapozó 1570-es speyeri szerződés (egyezmény) megkötésére. Az egyezmény fontos alapvetése volt, hogy Erdély természetesen a Magyar Szent Korona elidegeníthetetlen része maradt. Az Erdélyi Fejedelemség 1571-től II. Rákóczi Ferenc vezérlő fejedelem koráig a magyar nemzet független államiságát jelentette, melynek történeti világában a székely haderő meghatározó jelentőséggel bírt. Hatalmas műveltség jellemezte az Erdélyi Fejedelemséget, és ez adta a Mohács utáni magyar államiság teremtő erejét, amely a nemzetünk egyetemes értéktárába tartozik. Európában is közismert volt ezen magyar államszervezési eredményesség, ezért indokolt a fejedele-

lemség itáliai testőrkapitányának, Giovanandrea Gromónak azon művére utalni, melyben megörökítette erdélyi tapasztalatait. A Pallas nagy lexikona Giovanandrea Gromo életútja kapcsán ezt rögzítette: az itáliai „származású testőrkapitány János Zsigmond magyar király és erdélyi fejedelem udvarában” élt; és „egy nem nagy terjedelmű, de értékes munkát írt János Zsigmond birodalmáról”. „Kitűnően jellemzi benne a XVI. század közepén Erdélyben szerepelt államférfiakat s az akkori erdélyi állapotokat.” Érdemes e forrás néhány fontos alapvetését is felidézni. A firenzei Giovanandrea Gromo szerint „János Zsigmond országa nem csupán a magas hegyek, sötét erdők és kegyetlen katonák országa, hanem a legmagasabb civilizációé is” volt a XVI. században. Gromo számára Erdélyben a „kultúra, a művészet jelenléte, a kiművelt emberfők” megtapasztalása „különös jelentőséggel bírhatott”, hiszen e testőrkapitány „a humanista-reneszánsz kultúra hazájából érkezett”. (3) Az 1571-ben megteremtett Erdélyi Fejedelemség műveltségi világáról az unitárius lelkeszcshaládból származó és az erdélyi műveltség világát kiválóan ismerő P. Szentmártoni Kálmán (1879–1968) népmesegyűjtő, történész, tanár, a Keresztény Magvető felelős szerkesztője 1940-ben arról értekezett, hogy „János Zsigmond neve művelődési szempontból is új korszakot jelent Erdély történetében”. „Maga is jártas az irodalomban, művészetekben és a művelődést minden lehető módon előmozdította. Pártolta a tudományt, a művészetet, elősegítette a nemzeti oktatás és nevelés ügyét. A hitújítás alatt kialakult: »akié az iskola, azé a jövő« elve s minden felekezett nagy súlyt helyez az iskolázásra. János Zsigmond is különös gondot fordított az ifjúság szellemi fejlődésére. Iskolákat alapított Kolozsvárt, Marosvásárhelyen, Enyeden és Nagyváradon, 1560-ban megalapította a gyulafehérvári főiskolát, melynek híre túlterjedt az ország határain.” (4) Az Erdélyi Fejedelemség magyar tudósköreinek filhellén műveltségi világa is egyetemes jelentőséget képviselt. E tárgykörben kimagasló fontosságú a székely művelődéstörténeti értéktár is, amely a görög kapcsolatok fényében különösen izgalmas alapvetéseket mutat föl a XXI. századi kutatási irányok további meghatározása terén.

II. Havasalföld magyar világa: „a szorosán vett Erdély határain kívül eső részeiről” tudni kell, hogy e térség „Mátyás király idejében még Magyarország szerves része volt”

Jogelvi és hatalomgyakorlási szempontból rendkívüli jelentőségű, hogy János Zsigmond 1571-ben „Erdély és Magyarország hozzákapcsolt részeinek fejedelme” lett, hiszen az „Archiregnum Hungaricum” részei voltak a korábbi évszázadokban is a Kárpátokon túli térségek (Havasalföld és Moldva), e területekre az Erdélyi Fejedelemség folyamatosan megfogalmazta a jogát vagy jogigényét. Nemzetközi jelentőségű tárgykörrel van szó, melynek akadémiai szintű elemzése az évszázadokon átívelő történelmi emlékek összefüggésrendszerei alapján végezhető el. A Kárpátokon túli térségeket, azaz Havasalföldet és Moldvát illetően köztudomású volt a XVI. században a következő alapvetés. E „két Erdellyel határos ország Mátyás király idejében még Magyarország szerves része volt”. (1) Az 1571-ben megteremtett Erdélyi Fejedelemség megszületéséhez vezető út megértése céljából indokolt a Kárpátokon túli térségekkel kapcsolatos történelmi emlékeket is felidézni, melyek között a székely–görög kapcsolatok adalékai is megtalálhatók. Az Erdélyi Fejedelemség és a székelység történeti értéktárait kiválóan ismerő dr. Szádeczky-Kardoss Lajos (1859–1935) történész, egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja 1927-ben írt arról, hogy 1562-ben „Moldvában a krétai görög származású” Heraklidész „nyerte el a vajdaságot, főként Zay Ferenc kassai kapitány pártfogása és a Székely Antal vezérlete alatt álló székely zsoldos hadak támogatása mellett”. (2) A XVI. század magyar–görög kapcsolatai okán érdemes megemlékezni „Jacobus Heraclides, családi nevén Basilicus, a nagy műveltségű, görög származású” személyiségről. A kortárs Forgách Ferenc történetíró „ezt írta Jacobus Basilicus származásáról: »Kréta szigetén született, nem nemes apától, akit szállítóhajók kormányosának szoktak felfogadni. Igazi neve Johannes volt, mellékneve pedig Basilicus. Ezt apja egy Jacobus Heraclides nevű görögre bízta, aki — állítása szerint — Samos, Páros és még néhány Égei-tengeri sziget fejedelmeitől származott, és aki V. Károly császár alatt néhány

görögországi lovas zsoldosnak volt a parancsnoka. Ez a fiatal Johannes Basilicust megtanította írni-olvasni, és bevezetett a szabad művészetekbe, majd halálos ágyán fiaként ajánlotta családjá figyelmébe.« Thallóczy Lajos úgy tudja, hogy Heraclides-Basilicus nevelője Ióannész Laszkarisz volt, Konsztantinosz Laszkarisznak, a híres itáliai görög grammatikusnak az unokája. [...] Jacobus Heraclides néven Mária királyné (II. Lajos özvegyét) is szolgált. Mária királyné titkára az 1530-as években Oláh Miklós volt.» (3)

Oláh Miklós görög nyelvű sírverse fontos műveltségi adalék a XVI. századi magyar műveltség világából. Az évszázadokon átívelő összefüggések jegyében indokolt arra utalni, hogy a XV. századi itáliai görög tudóskör tagja, Konsztantinosz Laszkarisz korától a XVI. századi Oláh Miklós (1493–1568) tudós humanista, történész, esztergomi érsek, királyi helytartó korszakáig a filhellén magyar és hungarofil görög kapcsolatrendszer egyetemes jelentőségű értéktárat képviselt. Oláh Miklós *Hungaria et Athila* című művének első kiadása Zsámboki János (1531–1584) *Antonii Bonfinii Rerum Ungaricarum Decades* című könyvéhez csatolva jelent meg 1568-ban Bázelen. Zsámboki János bölcséleti és orvosdoktor, történétíró Erdélyt ábrázoló térképén a Kárpáton túli Havasalföldön (Vlachia/Oungrovlachia/Magyarpásztorföld) lévő Argyas (Argyes) temploma is feltüntetésre került. Ezen évszázadokon átívelő összefüggések előzményei okán fontos rögzíteni, hogy Szent István király korától kezdve a Hunyadiak koráig a Kárpáton túli határvédelmi térségeink haderejét az ott élő középkori magyar lovasíjász-pásztorvilágunk adta. Ez őrződött meg Havasalföld görög megnevezésében: az Oungrovlachia szó szerinti fordítása Magyarpásztorföld. Oláh Miklós édesapja Oláh István; a nagyszülei pedig Argyesi Manzilla és Hunyadi Mária voltak. Itt indokolt arra is utalni, hogy Hunyadi Mária Hunyadi János leánytestvére volt. Az 1571-ben megteremtett Erdélyi Fejedelemség megszületéséhez vezető úton a Kárpáton túli határvédelmi térségeinkhez fűződő jogigény mindvégig a legfontosabb alapvetések közé tartozott. „A magyar királysággal szemben János Zsigmond 1556-iki visszatérése után lett ismét vitás a határ. A két fél között olyan nagyok voltak e tekintetben az elvi ellentétek, hogy meg-

egyezés egyik fél álláspontja alapján sem jöhetett létre.” „Ferdinánd és utódja Miksa” azt „követelték, hogy János Zsigmond Magyarországnak a szorosán vett Erdély határain kívül eső részeiről mondjon le, vegye fel az erdélyi fejedelmi, hercegi, vagy palatinusi címet, és ismerje el a magyar királyt felettesének”. (4) „A Miksa és János Zsigmond között 1571-ben létrejött speyeri szerződés a status quo alapján próbált a határok kérdésében megegyezést létrehozni. Ez a törekvés egyúttal meghatározza a szerződés jellegét is, amennyiben az eredmények legnagyobb részének inkább elvi, mint gyakorlati a jelentősége.” (5) Somlyai Báthory István (1533–1586) erdélyi fejedelemnek (1571–1586), Lengyelország királyának (1576–1586) és Litvánia nagyfejedelemének (1576–1586) a korában az Erdélyi Fejedelemség nemzetközi kapcsolatrendszere rendkívüli jelentőséget képviselt a nemzeti céljaink terén. „Báthory István öt esztendő fejedelemsége” rövid, „de annál jelentősebb korszaka az erdélyi fejedelemség történetének”, hiszen „pár év alatt alakult át a Szapolyaiak nemzeti királysága, mely időközben a speyeri szerződés értelmében – a császár-királytól függő vajdasággá vált – önálló erdélyi fejedelemséggé” lett. „Báthory István öt esztendő erdélyi fejedelemségének történelmi jelentőségét az adja meg, hogy sikerült neki a fejedelemség helyzetét a két szomszédos nagyhatalommal szemben tisztázni, a fejedelemség önállóságát elismertetnie és határait északon és nyugaton is hosszú időre megszilárdítani.” (6) Erdélyt ezt követően „nemcsak Magyarország politikájára tudott döntő befolyást gyakorolni, hanem az európai politikában is tényező lett”. (7) Buday Kálmán az Erdélyi Fejedelemségről szóló 240 oldalas könyve kapcsán a következőket rögzítette 1932-ben: „Magam is tudom, hogy a körkép nem teljes. [...] Ennek oka az, hogy nem találtam elég reájuk vonatkozó adatot a feldolgozott forrásokban, a nagyobb monográfiák általánosságban tett megjegyzéseit pedig, még a teljesség látszata kedvéért sem tartottam illendőnek dolgozatom keretébe beilleszteni.” (8) **Ezen megállapítások jegyében az a legfontosabb XXI. századi célkitűzés, hogy mielőbb feltárjuk az 1571-ben megteremtett Erdélyi Fejedelemséghez tartozó Moldva és Havasalföld (Vlachia/Oungrovlachia/Magyarpásztorföld)**

magyar történelmi emlékeit. E körbe tartoznak a XI. század elejétől, azaz Szent István király korától kezdve azok a történelmi tények, amelyek meghatározták a Kárpátokon túli gyepűtériségünk lovas íjász magyar határvédelem életmód-beli és jogi kereteit; és amelyek a székely–görög kapcsolatok fényében is értelmezendők.

III. Az Erdélyi Fejedelemség és Havasalföld magyar világának egyetemes jelentősége a székely–görög kapcsolatok fényében

Az Erdélyi Fejedelemség történeti elemzése terén arra is indokolt felhívni a figyelmet, hogy egészen 1821-ig magyar–görög műveltségi határ létezett a Kárpátok mentén. A fejedelemség és Havasalföld történelmi emlékeinek elemzésekor ez az emlékezetműveltségi örökségünk jelenti a legfontosabb alapokat a kutatások során. E tárgykörben a korábbi évszázadokra is indokolt kitekinteni, és különösen igaz ez a Hunyadiak századára, hiszen az akkori történelmi értéktáraink legfőbb örököse volt az Erdélyi Fejedelemség. Nemzeti történelmi értéktáraink körében különleges jelentőségű bejelentésre került sor 2021 januárjában: megkezdődött a készülő Hunyadi-film szereplőválogatása. E film felmutatja majd a XV. századi „*Archiregnum Hungaricum*” hadtörténeti és művelődéstörténeti értéktárait, amelyek a Hunyadiak korában közismertek voltak, ám a XXI. században ismét indokolt az egyetemes jelentőségével összefüggéseiben is az általános műveltség részévé tenni. Hunyadi János és fia, Mátyás király a XV. századi keresztény reneszánsz Európa hősei voltak. E század a székely lovasíjász-hadművészet hőskorszakát jelentette, hiszen e határvédelmi erőter révén kerülhetett sor a Kárpátokon túli magyar hadjáratokra is. A Hunyadiak kora a székely–görög kapcsolatok fényében is elemzendő kutatási tárgykört képez. A magyar lovas íjász távolsági hadviselés éveiben, jelesül 1443–1444-ben Hunyadi János székely ispán volt, ezzel kapcsolatban a legfontosabb arra utalni, hogy a Budától 1200 km-re lévő Várna melletti csatában a székely haderő kiemelkedő hősiességgel harcolt. E vitézi teljesítmény különleges művelődéstörténeti emléke, hogy a csata görög szemtanúja, a tudós

Paraszpondülosz Zotikosz 465 soros görög eposzt írt Hunyadi János székely ispán és serege hősi küzdelméről. A lovas íjász székely hadművészeti értéktár természetesen ismert volt a kortárs görögök körében, hiszen a görög császárság fővárosában, Konstantinápolyban (ekkoriban már egy évszázada) a törökökkel szembeni mentsvárként tekintettek az „*Archiregnum Hungaricum*” hadseregére. E nemzedékeken átívelő székely–görög kapcsolatok jegyében indokolt a XIV. századi Hunyadi-elődök korát és Havasalföld magyar vonatkozásait összegezni. A XIV. századi Havasalföld történelmi emlékei kutatásának és értelmezésének a tárgykörében a székely–görög kapcsolatok kiemelt jelentőségűek, hiszen ez a térség Szent István király korától kezdve (8 évszázadon át egészen) 1821-ig magyar–görög műveltségi határt is jelentett. A Hunyadi-film történelmi megalapozottsága céljából indokolt rögzíteni, hogy két évszázaddal ezelőtt a magyar Hunyadi nemzetség székely eredete a legmagasabb műveltségi szinten közismert volt. A székely tudós, Zágoni Aranka György (1737–1817), az erdélyi királyi tábla ülnöke és törvényszéki közbíró 1811-ben megjelent írásában a következőket rögzítette: „*Hunyadi János eredetére nézve székely volt!*” (1) E székely történettudományi alapvetés jegyében fontos utalni arra, hogy ez az eredet a korszak görög műveltsége alapján is igazolt állításként volt jelen. Hunyadi János dicsőséges hírneve és magyar értéktáraink egyetemes volta tekintetében a XV. századi itáliai görög források jelentőségére mutat rá a következő adalék. A „*Huniades*” név szerepel „*Laonikos Chalkokondylas, XV. századi bizánci történetíró*” egyik munkájában. (2) „*Huniadesz*”: Hunyadi János ezen görög megnevezése „*Hunfi*” jelentéssel bír, ami a XIV–XV. századi görög műveltség tudományos világában a magyar Hunyadi nemzetség székely eredetét rögzítette. Ezen alapvetés nyilvánvalósága jegyében utalok arra, hogy a IV–XV. századi Konstantinápoly emlékezetműveltségi világában folyamatosan jelen volt a hun történelmi örökség egyetemes jelentősége, hiszen ezt a 11 évszázadon át képviselt tudást a görög tudós nemzedékek természetesen mindig is a székely és a magyar történelmi valósággal együtt értelmezték. Szekeres Lukács Sándor a következőket rögzítette 2007-ben:

„Tény az, hogy már első történelmi krónikáink is úgy emlegetik a székelyeket, mint a hunok lezármazottait.” A XIV. századi Nagy Lajos magyar király kora kapcsán pedig „a havasalföldi területeket” azért indokolt kiemelten hangsúlyozni, mert e térségek „a szent koronának voltak alávetve”. (3) A XIV–XV. századi Havasalföld magyar történelmi emlékei a görög műveltségben a legmagasabb szintű tudományos alapvetésként őrződtek meg egészen 1821-ig. A fentebb hivatkozott XV. századi itáliai görög tudós Chalkokondylész azon alapvetésére is indokolt utalni, amely „Ungrovlachia, azaz Havasalföld” történelmi jelentősége tárgykörében külön is értelmezendő. (4) Különlegesen fontos értelmezési keretről van szó, hiszen számtalan szerzőnél fordul elő az az alaptalan, történelmietlen és teljességgel tudománytalan toposz, hogy a Hunyadiak őse Havasalföldről, azaz „idegenből került Magyarországra”. Indokolt immár a XXI. században megfelelően értelmezni a legfontosabb tényeket, hiszen a magyar tudomány világában már a XIX. században, jelesül 1896-ban is közismert volt, hogy Havaselve, Havasalföld másik neve Ungrovlachia volt. (5) A XIV. századi „Ungrovlachia, azaz Havasalföld” magyar történelmi örökségének a tárgykörében a legkiemelkedőbb magyar bizantinológus, Moravcsik Gyula akadémikus a következőket rögzítette 1934-ben: „a magyar történet bizánci forrásai” körében kiemelkedő jelentőséggel bír az „Ouggroi” megnevezés, hiszen ez „a magyarok neve”, és „a bizánci forrásokban ebben az alakban kizárólag csak a magyarokat jelenti”; ráadásul ez a magyarokra vonatkozó görög megnevezés „a legkülönbözőbb európai népek ajkán ma is él”. (6) Bollók János (1944–2001), a nyelvtudomány doktora, műfordító, egyetemi tanár azt rögzítette, hogy a vlahosz görög szó pásztort jelent. (7) A fenti összefüggések alapján történettudományi alapvetésként indokolt rögzíteni, hogy Havasalföld görög megnevezése Oungrovlachia volt, amely szó szerinti fordításban Magyarpásztorföld jelentéssel bír. Dr. Hajdú-Moharos József (1957–2001) geológus, geográfus, a földrajztudomány kandidátusa a Kárpáton túli magyar jelenlét évszázadokon átívelő történeti jelentőségének a tárgykörében írt arról 1995-ben, hogy „Havasalföld”, azaz „Ungrovlachia” kapcsán kiemelt fontosságú, hogy a

„magyar településterület mind Moldvában, mind Havaselve központi helyzetű (a kárpáti hegylábakra szerveződik)” volt. Az itteni „magyar helységeket” a „legrégebbieknek” és „ősidőktől fennállóknak” kell tekinteni. „Az első homályba vesző századok után a XIII. századtól már levéltári adatokkal igazolható a Kárpáton kívüli magyar jelenlét.” A „tatárjárás előtt alapított milkói püspökséget (1227, a Szeretbe ömlő Milkó folyócska később Moldva és Havaselve határát képezte) a XIV-XV. században továbbiak követték (Szörény 1246, Szeret 1371, Argyas 1382, Moldvabánya 1410)”. Moldvában „készítették el 1416-35 között a Biblia első magyar fordítását!” „Hunyadi János Galacban magyar helyőrséget tartott fenn. [...] 1531–72-ig a csíksomlyói ferencesek próbálnak a megszűnt püspökségek örökébe lépni.” A „Keleti- és Déli-Kárpátok külső oldalának Magyarországhoz tartozása a XVI. századig evidencia volt”. (8) A XVI–XVII. századi Erdélyi Fejedelemség államhatalmi és egyháztörténeti értékvilága kapcsán fentebb már utaltam arra, hogy Zsomboki János (1531–1584) bölcséleti és orvosdoktor, történetíró korabeli Erdély-térképén a Kárpáton túli Havasalföldön (Vlachia/Oungrovlachia/Magyarpásztorföld) lévő Argyas temploma is feltüntetésre került. E Kárpáton túli középkori magyar lovasíjász-gyepűtárság egyben székely-görög műveltségi határ is volt, melynek történelmi fontossága akkor mutatkozik meg leginkább, amikor a XIV. századi Havasalföld magyar alapítású püspöksége (Argyas) és Székely megyéje határvédelmi jelentőségére világítunk rá! A székely tudós, Zágoni Aranka György (1737–1817) a kutatásai alaptéziseként rögzítette a magyar Hunyadi nemzetség székely eredetét, melynek (a fenti tényeken és összefüggéseken alapuló) történelmi háttere a magyar-görög műveltségi határt jelentő határvédelmi területünk Magyarpásztorföld/Oungrovlachia megnevezésében is teljességgel alátámasztott. Alapvetésként indokolt rögzíteni, hogy a XIV. században Havasalföld nem volt „idegen”; sőt, erős magyar jelenlét volt a Kárpáton túli területeken, azaz a magyar lovasíjász-gyepűvidékünkön, melynek történelmi értéktárai a (XI. századtól 1821-ig fennálló) székely-görög műveltségi határ történelmi emlékeinek a fényében mutatkoznak meg leginkább. Az Erdélyi Fejedelemség műveltségi tere, tudástára

és vilásképe jegyében fontosak a következő megállapítások. „A görög képzés, a görög retorika elengedhetetlenül szükséges az orvosi hivatáshoz.” Ezen műveltségi megállapítás szerepel a filhellén diák, Spillenberg Sámuel (1573–1654) 1593. január 31. napján Görlitz egyeteméről írt levelében, melynek címzettje Lőcse város főbírája és a városi tanácsa volt. (9) Ezen évszázadokon átívelő világszerte üzenetre tekintettel azt is lényeges rögzíteni, hogy a görög képzés, a görög retorika elengedhetetlenül szükséges a történelmi hivatáshoz az Erdélyi Fejedelemség egyetemes jelentőségű művelődéstörténelmi értéktárainak a felmutatása céljából. A korszellem megismerése céljából érdemes a fentebb hivatkozott Spillenberg Sámuel által tett megállapítást tágabban is értelmezni, hiszen a következő fél évszázad során e kiváló lőcsei orvosdoktor Erdély fejedelmi világában közismert személyiség volt. Remek érzés arról is megemlékezni, hogy az egyik egyenes ági leszármazottja, dr. Spilenberg György (1900–1989) orvos egy 1976-ban tartott előadásában a következőket rögzítette: a XVI–XVII. században „az Erdélyi Fejedelemség mellett” a „Felvidék őrizte a magyar szellemiséget”. „Körmöcbánya pénzverdését és aranybányáit az egész világ ismerte, Besztercebányát pedig az ezüst- és rézbányászati központjaként tartották nyilván. [...] Nagyszombat alapította Pázmány Péter a pesti egyetem őseit jelentő híres egyetemét, és Podolinban létesült az első magyarországi piarista iskola.” (10) Érdemes azt is hangsúlyozni, hogy az Erdélyi Fejedelemség magyar tudósai okán is fontos kutatási irányt jelent a korabeli Szepességgel való művelődéstörténelmi kapcsolatrendszer feltárása. Az évszázadokon átívelő összefüggések tükrében indokolt a Kárpátokon túli magyar állami és egyházi jelenlétet, valamint a Székely megye XIV. századi hadtörténelmi örökségét a legnyilvánvalóbb értelmezési keretként meghatározni a tudományos igényű Hunyadi-kutatás tárgykerében. **Nemzeti összetartozásunk terén is kimagasló jelentőséget képvisel az oly nagyon és régen várt Hunyadi-film, melynek a történelmi megalapozottsága a legfontosabb magyar történet-tudományi célkitűzés a XXI. században.** A XIV–XV. századi „Archiregnum Hungaricum” egyetemes értéktárai körében értelmezendő a

Kárpátokon túli székely–görög műveltségi határ világa, melynek jelentőségét a legmagasabb szintű tudományos értelmezési keretek mentén indokolt felmutatni a Hunyadi-film történelmi megalapozottsága céljából! A székely–görög kapcsolatrendszer évszázadokon átívelő összefüggéseinek jegyében is indokolt 2021-ben méltó módon emlékeznünk arra, hogy a nemzetközi jog világában megszületett az Erdélyi Fejedelemség, amely a magyar államiság fenntartásában és nemzetlétünk biztosításában különleges jelentőséggel bírt, és a hadereje legjavát a lovas íjász székelység adta!

IV. Az „Erdélyi Fejedelemség fennhatósága alá került” 1595-től Havasalföld: a fejedelmi magyar haderő „Adrianapolis (Drinápoly, Edirne) és Konstantinápoly vonalában támadna” a törökök Európából való kiszorítása céljából

A Hunyadiak keresztény reneszánsz századában a magyar–görög együttműködés elsődleges közös szellemi célja az volt, hogy Európa keresztény haderejének egyesítése révén e térségben megállítsák a török hódítást, majd pedig ezt követően visszafoglalják Konstantinápolyt. Az 1571-ben megteremtett Erdélyi Fejedelemség magyar hatalmi világában is tovább élt ez a közös célkitűzés; hiszen természetesen ez hatotta át a Kárpátokon túli térségek hungarofil görög fanarióta fejedelmeinek korát is. Az Erdélyi Fejedelemség jelentőségét indokolt abban az összefüggésben is vizsgálni, hogy a XVI. század végéig a magyarok fontos és elérhető célkitűzésnek tekintették a görögség és Konstantinápoly felszabadítását! E körben a Kárpátokon túli erős magyar jelenlét a legfontosabb előfeltételt jelentette. A gelencei születésű Jancsó Benedek (1854–1930) tanár, író, 1916-tól a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja, a következőket rögzítette 1901-ben: Báthory Zsigmond hatalmas érdeme volt, hogy 1595-től Havasalföld „az Erdélyi Fejedelemség fennhatósága alá került”. (1) A Báthory-korszak (1578–1597) tervei szerint a megszervezendő „hadsereg 50 ezer lovasból, és 40 ezer gyalogból állna”. A cél az volt, hogy ez „a sereg Moldvát és Havasalföldet visszafoglalja, e két vajdaság

hadereje segédcsapatként csatlakozik”, majd pedig „Görögország fellázítása következik, miközben Bulgária fő erődjeinek elfoglalásával elvágják a török magyarországi utánpótlását”. E „hadsereg Adrianapolis (Drinápoly, Edirne) és Konstantinápoly vonalában támadna”. (2) E körben a korabeli magyar–görög kapcsolatok igen nagy jelentőséggel bírtak a célzott közös fellépés okán, melyben az egyházi kapcsolatrendszerek is igen fontosak voltak. „Báthory 1574-ben metropolitát állított az erdélyi görögkeleti egyház élére, aki ettől fogva Gyulafehérvárott székelt. [...] A konstantinápolyi patriarcha nevezte ki, s a fejedelem csak megerősítette. [...] Volt ezen kívül még két görögkeleti püspök Erdélyben. Az egyiknek Somlyó, a másoknak Dézs volt székhelye.” (3) Ezen adalékok jegyében utalok arra, hogy a keresztény egység eszménye és a magyar alkotmányos vallásszabadság keretei között értelmezendők a XVI. századi görög szertartású magyarokra vonatkozó történelmi emlékek, hiszen e nemzeti rétegünk egyházvilágának a gyökerei a X. századi Gyula vezér és a görög Hierótheosz püspök koráig nyúlnak vissza. Ezen tárgykör összefüggései körében egyetemes jelentőséget képvisel, hogy István királyunkat és Hierótheosz görög püspököt 2000-ben Konstantinápoly görög egyházvilága az ortodoxia szentjei körébe emelte! Az egyháztörténeti jelentőségű erdélyi fejedelmi jogkör a magyar királyi főkegyúri jog gyakorlása jegyében bír különleges és elemzendő történelmi értékkel, ami kapcsán leginkább a Kárpátokon túli régi magyar gyeplővidékkel összefüggésben fennmaradt adalékok jelentik a legfontosabb tárgyköröket. E vonatkozásban előzményként a középkori milkói püspökség, valamint a XIV. századi Havasalföld magyar alapítású püspöksége és Székely megyéje jelentik a legfontosabb emlékeztetőveltségi örökségünket. Báthory Gábor erdélyi fejedelem 1612. januári levelében az alábbi szerepel: „Gábor, Isten kegyelméből Erdély és Havasalföld fejedelem, Magyarország részeinek ura és a székelyek ispánja”. (4) Megítélésem szerint ez utóbbi cím a Kárpátokon túli székelyekre is kiterjedő jogosultságot jelentett, melynek XVII. századi összefüggései körében Csíksomlyó külön is izgalmas kutatási tárgykört jelent. A történelmi emlékek rámutatnak a XVII. századi Erdély, Havasalföld és

Moldva magyar világának a jelentőségére, mely Argyas és Bákó kapcsolatrendszerei jegyében is értelmezendők. Az Erdélyi Fejedelemség kapcsán igen fontos tárgykört jelentenek a „címzetes argesi püspöknek” Csíksomlyó és Tergovista ferences világával összefüggő azon történelmi emlékei, melyek gyökerei a keresztény egység eszményét képviselő középkori Magyarország Kárpátokon átívelő magyar egyházvilágában teremtdtek meg. Csíksomlyó a magyar nemzeti értéktárunkban kiemelkedő jelentőségű, tekintettel erre érdemes megemlékezni azon XVII. századi hungarofil görög személyiségekről, akik az itteni monostor érdekében cselekedtek. Erdély titkos missziópüspöke volt Damokos Kázmér, aki a XVII. századi Csíksomlyón maradandó értéket teremtett: e körben a görög kapcsolatrendszereinek a feltérképezése is fontos célkitűzés. A krétai és khioszi görögök európai kapcsolatrendszerét is indokolt feltárni a további kutatások során a magyar összefüggésekkel egyetemben. A XVI–XVII. századi Kárpátokon túli székely jelenlét kapcsán a kereskedelmi emlékek is fontos elemzendő tárgykört jelentenek. Igen „nagy folyója Erdélynek az Olt”: „azon a tájon ered, ahol a Maros, de csakhamar eltávolodik tőle”, és „lekerül a székely földre”. Végül a „Vöröstoronyi szoroson keresztül távozik Erdélyből”. Az e „szoros őrizetére épített tornyot Báthory idejében a szebeni polgárok őrizték”. Az „Oltnak a Havasalföldre irányuló kereskedelemre volt nagy jelentősége. Főként tutajokon szállították rajta a sót és más árukat”. (5) A Kárpátokon átnyúló székely történelmi emlékek jelentőségére mutat rá a következő összegzés. „Igen nagy a kelet és dél felé nyíló szorosok közlekedés-földrajzi s hadászati jelentősége.” Az „egykorú forrásokban” leginkább „mint a székelyek csempészútjai szerepelnek” a „Borgói-, Gyimesi-, Tölgyesi-, Békási-, Ojtozi-, Bodzai-, Tömösi-, Töröcsvári-, Szurdoki-, Vöröstoronyi-szorosok”. „A Vöröstoronyi és Töröcsvári szorosokon királyi utak vezettek keresztül, s ezeken zajlott le Erdély kelet és dél felé irányuló külkereskedelmének legnagyobb része.” (6) Moldva és Havasalföld hadszervezési területként is fontos volt a Rákóczi-szabadságharc korában. Az 1571-ben megteremtett Erdélyi Fejedelemség közjogi magyar államlétének évszázadokon átívelő jelentőségét indokolt lát-

ni abban, hogy ezen jogtörténeti örökség alapján lett II. Rákóczi Ferenc vezérlő fejedelemmé. Rákóczi hadszervezésében és nagypolitikai értékvilágában évtizedeken átívelő módon fontos szerepet kapott a Kárpátokon túli Moldva és Havasalföld térsége is. Rákóczi „vezérlő fejedelem” („*dux-princeps*”) és a szövetséges rendek az Erdélyi Fejedelemség közjogi magyar államlétéből, tehát ezen erdélyi magyar központi hatalom valóságának jogi alapvetéséből kiindulva akarták megteremteni Magyarország teljes szabadságát a jogellenes hatalmat jelentő Habsburg-udvarral szemben. Rákóczi „vezérlő fejedelem” („*dux-princeps*”) és a szövetséges rendek jogfelfogásában a Habsburg-udvar nem valamely központi hatalmat, hanem jogellenes és bitorló hatalmat jelentett. A „vezérlő fejedelem” („*dux-princeps*”) alkotmányos jogi minőség kapcsán kiemelten hangsúlyozandó, hogy a fentiek okán Rákóczi és kurucjai nem rebellesek, nem lázadók, hanem a haza szabadságáért jogszerűen küzdő hazafiak voltak a világ színe előtt!

V. Értéküzenet a XXI. század világának: az Erdélyi Fejedelemség „vallásos türelemmel lett a vallásszabadság hazája” 450 esztendővel ezelőtt

Barta Gábor a következőket fogalmazta meg 1984-ben a történelmi örökség kiemelt voltáról: „*A történelem valamennyi emberi élet szövevénye, melynek felszínén a milliárdnyi fonál közül hol ez, hol az tűnik szemünk elé hosszabb vagy rövidebb időre. Hogy mikor kinek a sorsát emeli a többiek fölé az idő örök mozgása, sokszor csak a véletlenül múlik.*” (1) Ezen megállapítás jegyében kiemelendő, hogy a leginkább rajtunk múlik, hogy milyen minőségben vagyunk képesek megemlékezni az őseinkről, hiszen legkiválóbb magyar történéseink folyamatosan rögzítettek a nemzeti értékeink történelmi jelentőségű alapvetéseit. Az 1945 utáni tankönyvek ténybeli és történelemszemléleti hiányosságai viszont a napjainkban is hatnak. A XXI. század magyar történései számára különleges feladat a nemzeti történelmi értéktárainkhoz méltó tankönyvek megírása, hogy a közműveltségünkben ismét a hazafias történelemszemlélet és a minőségi tu-

dás érvényesüljön. János Zsigmond erdélyi fejedelem egyetemes történelmi jelentősége tárgykörében P. Szentmártoni Kálmán (1879–1968) a következőket rögzítette 1940-ben: „*János Zsigmond nagy történelmi jelentősége*” mutatkozott meg abban, hogy „*a hitújításnak nem irányítója volt, hanem annak egész lelkében megértője, ápolója*”. „*Mikor János Zsigmond Lengyelországból visszajött, még törhetetlen híve a katolikus egyháznak. Erdélyben azonban már ebben az évben a lutheránus egyház után a kálvinista egyház alapját is kezdték rakosgatni. A fejedelem kezdetben teljesen semleges álláspontot foglalt el a hitújítás két ágazata között. Közben nagy lelki átalakuláson ment át s 1563-ban lutheránussá lett, majd a kálvinizmus felé hajlott a fejedelem, míg végre az unitarizmusban látta és érezte meg a hitújítás legmagasabb csúcsát s áttért az unitárius vallásra.*” Erdély „*vallásos türelemmel lett a vallásszabadság hazája s ez a világtörténelmi tény János Zsigmond alatt történt!*” (2) Egyetemes jelentőségű értéküzenet ez a XXI. század keresztény világának! A középkori „*Archiregnum Hungaricum*” jogrendjét és egyházi rendszerét a keresztény egység eszménye jegyében teremtette meg Szent István király egy évezreddel ezelőtt, mely alkotmányossági alapvetésként hatotta át nemzeti történelmi értéktárainkat. Minden szabadságharcunk és államszervezésünk ezen jogrendi alapeszmény jegyében valósult meg, melynek legfőbb célkitűzése a nemzeti függetlenségünk megőrzése volt; és ez a XXI. századi magyarság számára is világképi utat mutat a jelen és jövő kérdéseire adandó válaszok megfogalmazásakor! Nemzeti műveltségünk kimagasló értéke, hogy az Erdélyi Fejedelemség korától kezdve a XIX. századi magyar tudósvilágunkig a legmagasabb tudományosság szintjén került rögzítésre a szkíta-hun-magyar azonosság és a magyar Hunyadi nemzetség székely eredete. A XXI. században is ezt kell a nemzeti nevelés és oktatás világában a középpontba állítani; valamint a legmagasabb emlékezetműveltségi tudományosság szintjén a Hunyadi-filmben is megjeleníteni! A Hunyadi-film a nemzeti összetartozásunk terén is kiemelkedő jelentőségű, ami igen felemelő érzés, és ekként a magyar lélek erősítésére szolgál. E tárgykörben nagyon fontos hangsúlyozni, hogy nem vagyunk egyedül a mű-

veltségi küzdelmeinkben. A Hunyadi-film a nemzeti alkotóerő műveltségi egyesítése terén is lényeges, hiszen a nagy történelmi példaképeink is mindig ezt tették évszázadokon át. Nagybátyám kamaszkoromban sokszor mondogatta, hogy a nemes célokért a műveltség világgépi erejével egyedül is lehet küzdeni az igazságérzetünkben bízva! A Hunyadi-film iránt nagy a várakozás, hiszen a nemzetért folytatott egyéni emlékezetműveltségi küzdelmek következményét jelentő értelmiségi magány akkor oldódik föl legmúltóbban a nemzeti érzések szintjén, amikor a korszakos művek révén megszületik a nemzedékeken át ható közös szellemi alkotóerő. Ez a Hunyadi-film igazi értelme! Valójában minden nagy magyar nemzeti mozgalmunk így indult meg az elmúlt két és fél évszázad során, és ez napjainkban is értéküzenetet hordoz, hiszen a XXI. században is meg kell küzdeni a nemzeti jövőnkért. A Hunyadi-film történelmi megalapozottsága érdekében fontos hangsúlyozni, hogy a XVIII. századi nagy nemzeti ébredés és helytállás terén hatalmas életművet teremtő székely tudós, Zágoni Aranka György (1737–1817) tudományos alapvetései jelentik a legkiemelkedőbb szellemi teljesítményt Hunyadi János ősei kapcsán. A Hunyadi-film a történelmi megalapozottság keretrendszerének megteremtése által a XXI. századi magyar nemzeti műveltségi teljesítményünk értékmérője

is lesz. Délvidéki magyarságunk a legnagyobb történelmi értéktárai mentén is értelmezendő, és ebben a Hunyadi-film különleges jelentőséget képvisel. Egyetemes jelentőségű nemzeti üggyről van szó! Hunyadi-kutatóként mindig fontos hangsúlyoznom, hogy a keresztény Európa vitézségi értékvilágában (mind a mai napig) a legdicsőségesebb történelmi helyszín Nándorfehérvár. Ez adja a Hunyadi-film kimagasló nemzeti jelentőségét. Délvidéki magyarságunk a legtermészetesebb emlékezetműveltségi örököse a nándorfehérvári diadalnak, ami egyetemes jelentőséget képvisel a nemzeti értéktárunkban. A legnagyobb keresztény hadvezér, Hunyadi János dicsőségét felmutatni minden korban és minden nemzedékünknek erőt adó lehetőség. Az 1571-ben megteremtett Erdélyi Fejedelemség művelt magyar tudósai mind ezt képviselték; és ennek szellemében indokolt érezni és látni a nemzeti értéktáraink jegyében megalkotásra kerülő Hunyadi-film művelődéstörténeti jelentőségét a XXI. században is!

2021-ben nagyon fontos célkitűzés, hogy az idei emlékévkben az Országházban egy olyan nemzetközi konferencia valósuljon meg, melynek keretében az Erdélyi Fejedelemség által a legmagasabb szinten képviselt törvényes jogrend és vallási türelem értéktárainak közismertsége általánossá válna a XXI. század Európájában!

Források: I. Az 1571-ben megteremtett Erdélyi Fejedelemség „a legmagasabb civilizáció” országa volt Európában: „Aki az iskola, azé a jövő” (1) Nagy Iván: Magyarország családai címerekkel és nemzékrendi táblákkal. Negyedik kötet. Pest, 1858. 251. o.; (2) F. Molnár Mónika: Erdély Giovanandrea Gromo Compendio-jának tükrében. In: FONS. Forráskutatás és segédtudományok. VII. évfolyam. 2001. 1. szám. 99. o.; (3) F. Molnár Mónika: Erdély Giovanandrea Gromo Compendio-jának tükrében. In: FONS. Forráskutatás és segédtudományok. VII. évfolyam. 2001. 1. szám. 97. o.; (4) P. Szentmártoni Kálmán: János Zsigmond erdélyi fejedelem. In: Keresztény Magvető. 1940. 4–5. szám. 153. o.; **II. Havasalföld magyar világa: „a szorosán vett Erdély határain kívül eső részeitől” tudni kell, hogy e térség „Mátyás király idejében még Magyarország szerves része volt”** (1) F. Molnár Mónika: Erdély Giovanandrea Gromo Compendio-jának tükrében. In: FONS. Forráskutatás és segédtudományok. VII. évfolyam. 2001. 1. szám. 103. o.; (2) Dr. Szádeczky-Kardoss Lajos akadémikus: A Székely Nemzet története és alkotmánya. Bp., 1927. 55. o.; (3) Misley Pál: Oláh

Miklós Attila-monográfiájának XVI. századi keleti szláv fordítása. In: Filológiai Közöny. XXVII. évfolyam. 1981. 3. szám. 292. o.; (4) Buday Kálmán: Báthory István erdélyi fejedelemsége (1571–76). Szeged, 1932. 1. o.; (5) Buday Kálmán: Báthory István erdélyi fejedelemsége (1571–76). Szeged, 1932. 4. o.; (6) Buday Kálmán: Báthory István erdélyi fejedelemsége (1571–76). Szeged, 1932. V., 1. o.; (7) P. Szentmártoni Kálmán: János Zsigmond erdélyi fejedelem. In: Keresztény Magvető. 1940. 4–5. szám. 152. o.; (8) Buday Kálmán: Báthory István erdélyi fejedelemsége (1571–76). Szeged, 1932. VI. o.; **III. Az Erdélyi Fejedelemség és Havasalföld magyar világának egyetemes jelentősége a székely–görög kapcsolatok fényében** (1) Zágoni Aranka György: Két értekezés: I. Az 1809-ik esztendőnek eltemetése. II. Gubernátor HUNYADI JÁNOSRÓL, melyben megbizonyítatik: hogy nem volt szerelem gyermeke, hogy ugyanazon egy Apától Hunyadi Oláh Vojtktól és még egy Testvére volt legalább, és az is Hunyadi János nevű, és hogy ős neve Székely volt. Kolozsvár, 1811. 25. o.; (2) Ullmann István: Hunyadi mint köznévként XVI. századi angol szatírában. In: Egyetemes

Filológiai Közlöny. LXI. évfolyam. 1937. 248–249. o.; Dr. Ullmann István (1914–1976) nyelvész és egyetemi tanár 1939-ben Angliában telepedett le: Glasgow és a Leeds egyetemén tanított, és 1967–68-ban az USA-ban, a Harvard Egyetemen is tartott előadásokat.; (3) Szekeres Lukács Sándor: Székely Mózes, Erdély székely fejedelme. Székelyudvarhely, 2007. 8., 12. o.; (4) Baán István: A XIV–XVI. századi magyar történelem bizánci és kora újkori görög nyelvű forrásai. Összegyűjtötte, fordította és bevezetéssel ellátta Baán István. Bp., 2013. 212. o.; (5) A Pallas nagy lexikona. XIII. kötet. Bp., 1896. 361. o.; (6) Moravcsik Gyula: A magyar történet bizánci forrásai. Bp. 1934. 21. o.; (7) Képes Krónika. Fordította Bollók János. Jegyzetek: Szovák Kornél, Veszprémy László. Millenniumi Magyar Történelem. Források. 67. Bp., 2004. 170. o.; (8) Hajdú-Moharos József: Csángók, csángóság, csángósodás (Táj- és társadalomföldrajzi vizsgálódások). In: Földrajzi Értesítő. 1995. 1–2. szám. 129. o.; (9) Lőcsei stipendiánsok és literátusok. Külföldi tanulmányutak dokumentumai. 1550–1699. Sajtó alá rendezte Katona Tünde és Laczkovits Miklós. Fontes rerum scholasticarum. II/1. kötet. Szerkeszti Keserű Bálint. Szeged, 1990. 160. o.; (10) Dr. Spilenberg György: Emlékezzünk a magyar Felvidékre! In: New Yorki Magyar Élet. 29. évf. 48. szám. 1976. november 27. 3. o.; Dr. Spilenberg György: Emlékezzünk

a magyar Felvidékre! In: Katolikus Magyarok Vasárnapja. 83. évfolyam. 49–50. szám. 1976. december 26. 3. o.; **IV. Az „Erdélyi Fejedelemség fennhatósága alá került” 1595-től Havasalföld: a fejedelmi magyar haderő „Adrianapolis (Drinápoly, Edirne) és Konstantinápoly vonalában támadna” a törökök Európából való kiszorítása céljából** (1) Jancsó Benedek: A hazai görög keleti román metropólia története. In: Századok. XXXV. évfolyam. 1901. 614. o.; (2) Kruppa Tamás: A kereszt, a sas és a sárkányfog (Kelet-közép-európai törökellenes ligatervék és küzdelmek a Báthory-korszakban [1578–1597]). Budapest–Róma, 2014. 166. o.; (3) Buday Kálmán: Báthory István erdélyi fejedelemsége (1571–76). Szeged, 1932. 134. o.; (4) A honfoglalástól a polgári forradalom és szabadságharc végéig. Csongrád Megye Évszázadai. Történelmi Olvasókönyv. 1. 1985. 157. o.; (5) Buday Kálmán: Báthory István erdélyi fejedelemsége (1571–76). Szeged, 1932. 11. o.; (6) Buday Kálmán: Báthory István erdélyi fejedelemsége (1571–76). Szeged, 1932. 12. o.; **V. Érték-üzenet a XXI. század világának: az Erdélyi Fejedelemség „vallásos türelemmel lett a vallásszabadság hazája” 450 esztendővel ezelőtt!** (1) Barta Gábor: Az Erdélyi Fejedelemség születése. Bp., 1984. 8. o.; (2) P. Szentmártoni Kálmán: János Zsigmond erdélyi fejedelem. In: Keresztény Magvető. 1940. 4–5. szám. 153. o.;

II. Rákóczi Ferenc szobra a Hősök terén